

UNUDULMAZ Z YALILARIMIZ

GÖRK ML B BL OQRAF-AL M .Q HR MANOV –100

Nadir SMAYILOV

*Bibliografiya ünashq kafedrasının
müdiri, dosent
kafedra_bibliqraf@mail.ru*

Xuraman A AYEVA

*Bibliografiya ünashq kafedrasının
mülimi, f ls f doktoru
kafedra_bibliqraf@mail.ru*

M qal d Az rbycanda bibliografik f aliyy tin n z ri v praktiki m s l l rinin, kitabxanaçı-bibliograf kadrlarının hazırlanmasında müst sna xidm tl ri olan liheyd r Q hr manovun r fli yoluna n z r salınmı , onun ld etdiyi n mühüm nailliy tl r ümumil dirilmi dir.

Açar sözl r: liheyd r Q hr manov, dövl t bibliografiyası, sah vi bibliografiya, bibliografiya ünashq, kitabxanaçı-bibliograf kadrlarının hazırlanması.

Az rbycan xalqının kitabxana-bibliografiya v informasiya m d niyy ti srl r boyu formala mı , milli m n vi d y rl rimizi mühafiz ed r k, n sill rd n n sill r ötürül r k z man miz q d r g lib çatmıdır. T bii ki, xalqımızın yaratdı ı m n vi abid l r, o cüml d n bibliografik n n l r ayrı-ayrı görk mli xsiyy tl r, elm adamları, ziyalılar t r find n i l nib hazırlanmıdır.

XX sr Az rbycan bibliografiyası tarixind xüsusi yeri olan bel görk mli bibliograf aliml rd n biri d liheyd r Q hr manovdur. Onun adı v f aliyy ti Az rbycanda h m m li bibliografik f aliyy tin inki afi sah sind , h m d kitabxanaçı-bibliograf kadrların hazırlanmasında h mi hörm tl yad edilir. Bu yaxınlarda görk mli bibliograf, mü llim, dövl t bibliografiyası v d biyyat ünashq sah sind göz l müt x ssis, kitabxana ünashq kadrların hazırlanması sah sind bacarıqlı t kilatçı, indi d kitabxanaçılıq ictimaiyy ti t r find n daim hörm tl yad edil n .Q hr manovun 100 illiyi tamam olmu dur. Bu kiçik m qal d onun yubileyin böyük hörm t v minn tdarlıq hissi il yazılmıdır. übh siz ki, bir m qal d bu böyük ziyalının n z ri v t crübi f aliyy tini, çoxc h tli

yaradıcılığını həyata keçirmək mümkün deyil. Buna baxmayaraq yenidən onun ömür yolunu bir daha varaqqlamağa qərar verdi.

İliheydr Qhr manov 1911-ci ild Bakının Bilicilikində anadan olmuşdur. 1925-ci ild 50 saylı məktəbi bitirdikdən sonra BXM-nin Pedaqoji Texnikumuna daxil olmuş və 1929-cu ild təhsilini başa vurmuşdur. Bu illərdən başlayaraq kitabxanada və digər iş yerlərində çalışmışdır. Qhr manovun gələcək həyat yolunu müəyyənləşdirmişdir. O, texnikumda təhsil aldığı illərdə texnikumu qurtardıqdan sonra A.S. Həştadın adına Kitabxanada kitabxanaçılıq vəzifəsində işləmiş və 1933-ci ildən 1940-cı ilə qədər bu kitabxananın direktoru vəzifəsində çalışmışdır (27,128).

Azərbaycan dil və ədəbiyyatına xüsusi həvəsi göstərən Qhr manov 1932-ci ild ADP-nun Azərbaycan dili və ədəbiyyatı fakültəsinə daxil olmuş və 1936-cı ild oranı bitirmişdir.

1940-cı ildən Bakı Mədəniyyət-Maarif Texnikumunda müəllimlik etməyə başlayan Qhr manov 1942-ci ildən 1948-ci ilə kimi texnikumun direktoru vəzifəsində çalışmışdır. 1944-cü ildən başlayaraq, həm BDU-da, həm də APU-da müəllimlik etmişdir.

1947-ci ildən Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinin təşkilatında kitabxana ünsəliq şöbəsi açılmış və vəzifəyə təyinat edilmişdir. Qhr manov orada bibliografiya kursu üzrə mühazirələr oxumağa başlamışdır. O, 1948-ci ildən ömrünün sonuna qədər BDU-nun Kitabxana ünsəliq və bibliografiya kafedrasına rəhbərlik etmişdir.

Beynəlxalq informasiya elmi akademiyasının akademiki, mərkəz Elm xadimi, Kitabxana ünsəliq kafedrasının müdiri, tarix elmləri doktoru, professor A.X. İsmayilov yazır: “1947-ci ild kitabxana ünsəliq və bibliografiya kafedrasının ilk müdiri İliheydr Balaolu Qhr manov olmuşdur. İxtisasca filoloq olan Qhr manov uzun illər Bakının kütləvi kitabxanalarında kitabxanaçılıq, kitabxana müdiri işləmiş, N.K. Krupskaya adına Bakı Kitabxanaçılıq Texnikumunun direktoru olmuşdur. Kitabxana ünsəliq kafedrasına müdir təyinat edilmiş qərar isə Respublika Dövlət Kitab Palatasının direktoru idi. 1955-ci ild “Rus – Azərbaycan dil və ədəbiyyatı haqqında” dissertasiya müdafiə edib filoloji elmlər namizədini almışdır. Azərbaycan bibliografiyasına dair bir çox qiymətli bibliografik göstəricilər, ilk elmi əsərlər müəllifdir. H. Qhr manovun respublikada Kitabxana ünsəliq və bibliografiya kafedrasının təşkilatçısı, ali və orta ixtisas kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında xidmətli böyükdür. H. Qhr manov 1947-ci ildən ömrünün axırına qədər (1959) Kitabxana ünsəliq və bibliografiya kafedrasına başçılıq etmiş, kitabxana ünsəliq və bibliografiyanın ayrı-ayrı sahələrində mühazirələr oxumuş, kitabxanaçılıq şöbəsində tədris prosesinin təşkilatçısı, tədris planlarının, proqramlarının tərtibatında yaxından iştirak etmişdir. O,

kitabxana ünashlıq v bibliografıyanı sev n, ali kitabxanaçılıq t hsilinin inki a-
fında canla-ba la xidm t ed n bir alim idi”.(1,s.27-28)

Onun t l b l rind n bir çoxu hazırda yüks kixtisaslı kitabxana ünas-
bibliograf alim kimi ali m kt bl rd , respublikanın bir sıra elmi v kütl vi
kitabxanalarında müv ff qiyy tl çalı ır.

Az rbaycanın görk mli kitabxana ünas-bibliografı, d biyyat ünas
alimi .Q hr manov ali m kt bl rd pedaqoji f aliyy tını davam etdirm kl
yana ı, Az rbaycan Dövl t Kitab Palatasında cari v retrospektiv bibliografiya
sah l rind geni f aliyy t göst rirdi.

H l 1937-ci ild n .Q hr manov Kitab Palatasında i l m y d v t
edilmi , h min vaxtdan etibar n onun adı Az rbaycan dövl t bibliografıyası
il ayrılmaz sur td ba lı olmu dur. .Q hr manov bütün qüvv sini Kitab
Palatasının v kitabxanaçı kadrlarının hazırlanması i in s rf etmi dir. Dövl t
bibliografıyası sah sind i l m kl yana ı 1932-ci ild n Bakıda kitabxanaçılıq
kurslarında bibliografiya f nnind n d rs demi dir.

1937-ci ild n Kitab Palatasında çalı an .Q hr manov 1942-ci ild elmi
katib, (25, 11). 1941-42-ci ill rd palatanın çapdan buraxdı ı “Az rbaycan
kitab letopisi”, “Az rbaycan q zet m qal l ri letopisi”nin t rtibçisi, 1943-cü
ild n palatanın direktoru (25, 11). 1946-cı ild n ba layaraq ömrünün axırına
kimi münt z m olaraq Kitab Palatasının çapdan buraxdı ı letopisl rin
redaktoru olmu dur.

M lum oldu u kimi, m tbuat salnam l ri yalnız elmi i çil r üçün deyil,
h m d ali v orta m kt b mü lliml ri, t l b l r, kitabxanaçılar, elmi-m lumat
mü ssis l rinin m kda ları, kitab ticar ti i çil ri, t bli atçılar, eyni zamanda
kitab fondlarının komplektl dirilm si üçün d mühüm h miyy t k sb edirdi.
Xalqın m n vi s rv tinin qiym tli incil ri sayılan kitabları v dövri m tbuat
materiallarını geni oxucu kütl sin çatdırmaq m qs dil Respublika Kitab
Palatası t r find n çap olunan “Az rbaycan kitab letopisi” v “Az rbaycan
q zet m qal l ri letopisi”nin 1941-ci il 8, 9, 10, 11, 12-ci nömr l rind , 1942-
ci il 1, 2, 3-cü nömr l rind .Q hr manov Az rbaycan dilind ged n
materialların t rtibçisi, 1941-ci ild oxuculara t qdim edil n “Az rbaycan
SSR-nin kitab m hsulu illiyi”nin redaktoru olmu dur (27, 130).

Müharib ill rind letopisl rin n ri müv qq ti olaraq dayandırılrsa da,
1946-1947-ci ill rd n münt z m çap olunma a ba lamıdır.(24, 8).

.Q hr manov Kitab Palatasının çapdan buraxdı ı n rl rin redaktoru
olark n Ümumittifaq Kitab Palatasının salnam l rind olan d yi iklik v
yenilikl ri öz vaxtında v xüsusi bacarıqla yerli n rl r t tbiq ed bilmi dir.
M s l n, 1957-ci ild n etibar n “Kitab letopisi” Az rbaycan d biyyatı
bölm sind mü llifl rin v kitabların adlarının rus dilin t rcüm si verilm y
ba lamıdır. Bu da h min letopisl rd n rusdilli oxucuların da istifad etm sin
imkan verirdi.

Dig r bir misal, 1957-ci il kimi mü llifl rin adlar göst ricisi ild bir d f letopisl rin yalnız axırncı nömr sind verilirdis , 1957-ci ild n is letopisl rin h r bir nömr sinin sonunda “mü llifl rin adlar göst ricisi” köm qçi aparatı verilmi dir ki, bu da oxucuların ondan istifad sini v biblioqrafik axtarı ı asanla dırırdı, vaxt itkisinin qar ısını alırdı.

1956-ci ild n ba layaraq onun t bbüsü il kitab letopisinin axırncı nömr sind notların t sviri d öz ksini tapmı dır.

.Q hr manov Az rbycan Dövl t Kitab Palatasının salnam l rind n ba qa h m palatanın, h m d dig r n riyatların müxt lif mü llifl rin t rtibi il çapdan buraxdıqları bir neç göst ricini d pedakt etmi dir. S. liyevin t rtibi il Pespublika Kitab Palatası t r find n çapdan buraxılan “Az rbycan kitabı” (1951) adlı ümumi petrospektiv biblioqrafik göst ricinin v . liyevin t rtib etdiyi “N oxumalı?” (1949) biblioqrafik göst ricisinin pedaktoru .Q hr manov olmu dur. Eyni zamanda S. liyevin t rtib etdiyi “Az rbycan kitabı” biblioqrafik göst ricisin giri m qal sini d .Q hr manov yazmı dır. H min m qal sind mü llif Az rbycan oxucularının kitaba, d biyyata olan t l batının artmasından, respublika n riyatlarının çapdan buraxdı ı kitabların get-ged çoxalmasından v bununla laq dar olaraq çap s rl rini oxucularımıza çatdırmaq üçün biblioqrafik v saıtl rin t rtib edilm sinin h miyy tind n v h min biblioqrafik göst ricinin qurulu undan b hs etmi dir (27, 131).

.Q hr manovun f aliyy ti yalnız Respublika Kitab Palatasının salnam l rini v b zi biblioqrafik göst ricil ri redakt etm kl m hdudla mır. Onun bilavasit i tirakı v t bbüsü il Respublika Kitab Palatası t r find n bir çox n z ri-metodiki s rl r, retrospektiv biblioqrafik göst ricil r d çap olunmu dur.

.Q hr manovun biblioqrafiya ünas alim kimi f aliyy ti geni v çoxc h tlidir. O, bir t r fd n biblioqrafiyanın n z riy si, metodikas v t drisin dair s rl r yazır, dig r t r fd n d n z ri biliyi t crübi olaraq t tbiq etm kl biblioqrafik göst ricil r t rtib edirdi. Bel ki, .Q hr manovun h m Az rbycan, h m rus, h m d dig r keçmi sovet xalqlarının d biyyatları sah l rind t rtib etdiyi biblioqrafik göst ricil r sah üzr d biyyatın vaxtlı-vaxtında oxuculara çatdırılmasında mühüm h miyy t k sb edirdi.

Müharib d n sonrakı dövrd geni oxucu kütl sinin, elmi i çil rin v onlara xidm t ed n kitabxanaların biblioqrafik göst ricil r t l batı günü-günd n artırdı. Kitab fondlarının komplektl dirilm sind v onların daha da t kmill dirilm sind , istifad çil rin informasiya t minatında biblioqrafik göst ricil r kitabxanaçılarımız üçün mühüm vasit y çevrilirdi. Bu ehtiyacın öd nilm sind görk mli biblioqraf .Q hr manovun böyük xidm tl ri vardır.

Bel ki, 40-cı ill rd n ba layaraq .Q hr manovun t rtib etdiyi b dii d biyyata, görk mli d bi simaların b dii irsin aid bir sıra retrospektiv v xsi bibliografik göst rici oxuculara çatdırılmışdır. Bunlar a a idakılardır: “Böyük V t n müharib si günl rind Az rbaycan d biyyatı (22 iyun 1941-ci il-3 sentyabr 1945-ci il)”, “Böyük yazıçı A.M.Qorki”, “Böyük Az rbaycan airi Nizami G nc vi” “Qarda xalqların d biyyatı”, “Aleksandr Sergeyeviç Pu kin”, “Rus d biyyatı bibliografiyası”, “Sovet xalqları d biyyatı bibliografiyası” v s.

Müharib dövründ , 1942-1946-cı ill rd Respublika Kitab Palatası salnam l rinin n ri müv qq ti olaraq dayandırıldı ndan bu ill rd dövrü m tbuatda, d rslük v m cmu l rd d rc edil n b dii, d bi-t nqidi v publisistik s rl ri toplu halında oxuculara t qdim etm k m qs dil .Q hr manov “Böyük V t n müharib si günl rind Az rbaycan d biyyatı (22 iyun 1941-ci il-3 sentyabr 1945-ci il)” (12) sah vi bibliografik göst ricini çap etdirdi.

Bibliografik göst ricinin giri m qal sind mü llifin d qeyd etdiyi kimi, Böyük V t n müharib si ill rind xalqımız v d biyyatımız a ir imtahandan r fl çıxmıdır. dib v airl rimiz xalqımızın q hr manlıq, m rdlik v v t np rv rliyini ks etdir n, V t n , xalqa olan sonsuz m h bb t v s daq tını t r nnüm ed n göz l s rl r yaratmı lar.

Böyük V t n müharib si ill rind yaranan Az rbaycan d biyyatı d biyyat tarixind mü yy n bir dövr t kil edir. Buna gör d göst rici mühüm bir mövzuya h sr olunmu v übh siz ki, öz dövründ böyük rol oynamıdır. Bu bibliografik göst rici Böyük V t n müharib si ill rind çap olunan b dii d biyyatı tam hat ed n petrospektiv s r kimi d biyyat ünaslar, mühazir çil r, mü lliml r v geni oxucu kütl si üçün çox qiym tli bir m nb olmu dur.

Göst ricid yazıçılarımızın Böyük V t n müharib si ill rind kitab halında çapdan buraxılmı s rl ri v h mçinin q zet, jurnal v m cmu l rd d rc edil n eir, hekay , oçerk v romanları hat edilmi dir. Göst ricid materiallar düzgün olaraq janrlar üzr 5 sas bölm d qrupla dırılmı , bölm l r daxilind is lifba sırası gözl nilmi dir. Bibliografik v sait 3500-yaxın kitab, q zet v jurnal m qal si daxil edilmi dir. hat olunan d biyyatın miqdarından v m nb l rd n aydın olur ki, mü llif kitablarla yana ı, onlarca m nb ni ara dırmı , ciddi axtarı lar aparmıdır.

Müharib d n sonrakı dövrd Az rbaycanda b dii d biyyat v d biyyat ünaslıq bibliografiyası sah sind .Q hr manovun “Böyük V t n müharib si günl rind Az rbaycan d biyyatı” adlı retrospektiv bibliografik göst ricisi müt x ssisl rin v d bi ictimaiyy tin diqq tını c lb etmi v onun haqqında m tbuatda müs b t r yl r, mülahiz l r söyl mi l r (3;4;6). M s l n, tanınmı kitabxana ünas-bibliograf alim R.Kazımov .Q hr manovun

“Böyük V t n müharib si günl rind Az rbaycan d biyyatı” (1946) adlı biblioqrafik göst ricisinin t hlilini ver rk n onu mü yy n dövrd (1941-1945) Az rbaycan d biyyatını ks etdir n ümumi petrospektiv biblioqrafik göst rici hesab etm kl b dii d biyyat v d biyyat ünaslı n mövzu biblioqrafiya göst ricil rinin yaradılması ideyasını do uran v ir li sür n ilk biblioqrafik s r kimi qiym tl ndirir.”(23, 122).

Az rbaycan Dövl t Universitetind v Az rbaycan Pedaqoji nstitutunda Az rbaycan d biyyatı il yana ı, keçmi sovet xalqları d biyyatından da mühazir l r oxuyan zaman .Q hr manov rus dilind olan materiallardan geni istifad edirdi.

Az rbaycan xalqı il keçmi sovet xalqları arasındakı d bi laq l r günün aktual m s l si kimi .Q hr manovu xeyli dü ündürmü v bunun n tic sind o, keçmi sovet xalqları d biyyatına h sr olunmu biblioqrafik göst ricini t rtib etm k q rarına g lmi dir.

H min ill rd keçmi sovet xalqları d biyyatından Az rbaycan dilin t rcüm olunmu s rl rin sayı daha da artırdı v qarda xalqlarının b dii irsi oxucularımız t r find n böyük maraq v m h bb tl oxunurdu.

El buna gör d keçmi sovet xalqları d bi simalarının dilimiz t rcüm olunmu s rl rini toplayıb biblioqrafik v sait t rtib etm k v onu geni oxucu kütl sinin istifad sin verm k mühüm v zif kimi qar ıda dururdu. .Q hr manov bu r fli v zif ni yerin yetirm k üçün “Qarda xalqların d biyyatı” adlı(13) biblioqrafik göst ricini t rtib etmi v onu 1948-ci ild oxucuların istifad sin vermi dir.

Göst ricid 1926-1947-ci ill rd keçmi sovet xalqları (rus d biyyatından ba qa) yazıçılarının s rl rini ks etdir n 1100- yaxın kitab, m cmu , q zet v jurnal m qal l ri ks etdirilmi dir.

Bildiyimiz kimi, 1956-cı il q d r “Qarda xalqların d biyyatı” biblioqrafik göst ricisind n ba qa, keçmi sovet xalqları d biyyatını Az rbaycan dilind ks etdir n heç bir münt x bat v d rslinin olmaması göst riciy t l bat v ehtiyacı daha da artırırdı. Bu ehtiyac ali m kt bl rd , kitabxanalarda v n riyyat idar l rind daha tez-tez özünü biruz verirdi.

.Q hr manov oxucularımızın keçmi sovet xalqları d biyyatına olan maraq v ehtiyacını n z r alaraq yenid n bu mövzuya qayıtmı , vv lki göst ricinin daha da t kmill dirilmi , tamamlanmı , m zmun etibarı il z nginl dirilmi ikinci n rini t rtib etmi dir. “Sovet xalqları d biyyatı biblioqrafiyası”(19) adlanan bu göst rici 1956-cı ild çapdan çıxmı dir.

Göst riciy yazdığı müq ddim d mü llif Az rbaycanla ba qa qarda xalqların d bi laq l rind n, bu d bi laq l rin möhk ml nm sind mühüm rol oynayan t rcüm s rl rind n v biblioqrafik v saitin qurulu undan b hs etmi dir.

“Sovet xalqları d biyyatı bibliografyası” göst ricisinin t rtibi metodikası vv lki göst ricid oldu u kimidir. Burada h r bir xalqın d biyyatı respublikanın adını da ıyan bölm altında t svir edilmi dir.

Bibliografik v saıtd Ukrayna, Belarus, Özb k, Qazax, Gürcü, Litva, Latviya, Tacik, Türkm n, Eston v Dagıstan yazıçılarının s rl ri öz ksini tapmı v buraya 1927-1956-cı ill rd n r olunmu d biyyat daxil etmi dir.

Bibliografik informasiya m nb yin rus d biyyatından ba qa bütün keçmi SSR xalqları d biyyatı daxil edilmi dir.

Görk mli bibliograf rus d biyyatına ayrıca bibliografik v saıt h sr etmi “Rus d biyyatı bibliografyası” adlı bibliografik göst rici 1953-cü ild Az rbaycan Kitab Palatası t r find n n r edilmi dir. .Q hr manov h l yaradıcılığının ilk ill rind n Rus-Az rbaycan d bi laq l ri il maraqlanmı , rus d biyyatının Az rbaycan d biyyatına t sirini t dqiğ etmi , rus yazıçılarının b dii irsinin Az rbaycan dilin t rcüm sin aid külli miqdarda m nb l r ld etmi , büyük rus klassikl rind n A.S.Pu kin v M.Qorki s rl rinin bibliografik göst ricil rini, uzun müdd tli yaradıcılıq axtarı larından sonra is “Rus d biyyatı bibliografyası”() kimi sah vi retrospektiv bibliografik göst ricisini t rtib etmi dir.

“Qarda xalqların d biyyatı” göst ricisind n f rqli olaraq bu göst ricid h r bir bölm nin vv lind h min xalqın d biyyatı haqqında bir neç s hif lik informasiya verilir.

Bibliografik v saıtın sas hiss si Ukrayna d biyyatı il ba layır. “Ukrayna d biyyatı haqqında qısa bibliografik qeydl r”d Az rbaycan-Ukrayna d bi laq l ri tarixi i qlandırılmı dir. Sonrakı “Ukrayna d biyyatından” adlı sas rubrikada yazıçılar ya adıqları dövrl rin xronologiyasına, onların s rl ri d n r tarixin gör verilmi dir.

H r bir yazıçıya h sr olunmu yarım bölm d m nb l r a a ıdaki kimi sisteml dirilmı dir: s rl ri; m s l n: “T.Q. evçenko”, “ evçenko haqqında”, “Az rbaycan yazıçı v aırl ri evçenko haqqında”.

Ukrayna d biyyatı klassikl ri haqqında bibliografik m lumatdan sonra “Müasir Ukrayna yazıçıları” adlı sas bölm verilmi dir ki, burada da d biyyat yuxarıda adlarını qeyd etdiyimiz kimi yarım bölm l r altında qrupla dırılmı dir. Bibliografik göst riciy köm kçi aparatın t rtib edilm m si onun nöqsan c h tl rind ndir.

Bir sıra elmi-t dqiğat s rl rind göst rici haqqında müsbt r yl r söyl nilmi dir (3;4;23).

“Qarda xalqların d biyyatı” göst ricisind n f rqli olaraq h cm etibaril seçil n bu bibliografik v saıtd d biyyatın geni hat liliyi, bibliografiyala dırmanın metodikası baxımdan materialların cografi prinsip sasında sisteml dirilm si v h r bir respublikanın d biyyatı haqqında veril n “Qısa bibliografik qeydl r” onun h miyy tini v elmi d y rini artıran sas

amill rd ndirdir. ri h cmlı bu biblioqrafik t dqıqat s ri d biyyat ünaslar, d biyyat mü llıml ri, kitabxanaçılar, jurnalistl r, t l b l r v b dii d biyyatla maraqlanan bütün oxucu qrupları üçün qiym tli informasiya m nb yidir. .Q hr manova q d r rus b dii d biyyatından Az rbaycan dilin t rcüm olunub n riyyatlarımız t r find n çapdan buraxılan s rl r dair biblioqrafik göst ricil r t rtib olunmadığı üçün respublika kitabxanalarının v oxucuların bel biblioqrafik v saıtl r böyük ehtiyacı var idi.

M hz buna gör d .Q hr manov h l yaradıcılığının ilk ill rind n Rus-Az rbaycan d bi laql l ri il maraqlanmı , rus d biyyatının Az rbaycan d biyyatına t sirini t dqıq etmi , rus yazıçılarının b dii irsinin Az rbaycan dilin t rcüm sin aid külli miqdarda material toplamı , böyük rus klassikl rind n A. S. Pu kin v M.Qorki s rl rinin biblioqrafik göst ricil rini, uzun müdd tli yaradıcılıq axtarı larından sonra is “Rus d biyyatı bibliografiyası”(16) kimi sah vi retrospektiv biblioqrafik göst ricisini t rtib etmi dir.

1953-cü ild oxuculara t qdim edil n bu göst rici Az rbaycan bibliografiyasının inki afında lam t dar bir hadis oldu. Bu ümumi xarakterli retrospektiv biblioqrafik göst ricid 87 rus klassiki v yazıçısının 1952-ci il q d r Az rbaycan dilind ayrıca kitab klind , m cmu v d rslıkl rd , q zet v jurnal s hif l rind çap olunmu s rl rinin v onların haqqında yazılan d biyyatın biblioqrafik t sviri verilmi dir. Bu göst rici Az rbaycan dilind rus d biyyatının ümumi bibliografiyasını ks etdir n ilk iri h cmlı elmi t dqıqat s ridir. Mü llif oxucularda h r bir yazıçının yaradıcılığı haqqında tam t s vvür oyatmaq üçün onun b dii irsind n ba qa publisistik yazıları, m qal l ri, t nqidi s rl ri, çıxı v nitql ri d göst ricid öz ksini tapmı dr.

Göst rici giri v iki bölm d n ibar tdir:

1. Rus klassikl ri v inqilabdan vv lki yazıçılar
2. Rus sovet yazıçıları.

Bölm l r daxilind mü llifl r ya adıqları dövrl r, s rl ri is çap olunduqları ill r üzr , xronoloji prinsip sasında yerl dirilmi dir. Burada vv lc yazıçının kitablarının, sonra is q zet v jurnallarda çap olunan s rl ri haqqında biblioqrafik informasiya verilir.

Göst riciy daxil edil n kitabların münd ricatları açılmı dr. V sait köm kçi göst ricil rl d t min edilmi dir. Göst rici öz dövründ rus d biyyatını tam hat etdiyın v ilk t bbüs kimi t qdir layiq biblioqrafik t dqıqat s ridir.

Aparılan ara dırmalardan aydın olur ki, .Q hr manovun yaradıcılı nda rus d biyyatının t dqıqi xüsusi bir x tt kimi keçmi , s m r li m yi n tic sind o, 1955-ci ild “XIX sr rus v Az rbaycan d bi laql l rind n” mövzusunda dissertasiya müdafi ed r k filologiya elml ri

namiz di elmi adına layiq görülmü dür. Dissertasiyasının ikinci hiss sind XIX sr rus d bi simalarının s rl rini ks etdir n bibliografik göst rici verilmi dir.

Az rbaycan xalqının görk mli bibliograf alimi .Q hr manovun v fatından sonra onun dissertasiya i inin birinci hiss si 1962-ci ild Az rn r t r find n “Rus-Az rbaycan d bi laql rin dair” adı altında çapdan buraxılmı dır. .Q hr manovun 1954-cü ild Az rbaycan Dövl t Kitab Palatası t r find n çapdan buraxılan “Az rbaycan d biyyatı bibliografiyası” (8) göst ricisind d müt x ssisl r , elmi i çil r , kitabxanaç v bibliograflara geni ictimaiyy t bibliografik informasiya verilmi dir.

Müq ddim , 8 bölm v köm kçi aparatdan ibar t olan bu retrospektiv bibliografik göst riciy 1924-cü ild n 1953-cü ilin dekabr aynad k, y ni 29 il rzind respublikanın n riyyatları t r find n Az rbaycan v rus dill rind yalnız kitab klind çap olunmu b dii v publisistik s rl r daxil edilmi dir. Bu göst rici Az rbaycan b dii d biyyatı v d biyyat ünashlı ı sah sind çap s rl rinin bir yer toplanmı bibliografik icmalını ks etdirir.

.Q hr manov rus v Az rbaycan d biyyatı klassikl rin h sr olunmu üç xsi bibliografik göst rici d t rtib ed r k oxucuların istifad sin verilmi dir. Onun t rtib etdiyi “Böyük yazıçı A. M. Qorki”(11), “Aleksandr Sergeyeviç Pu kin”(7) v “ Böyük Az rbaycan airi Nizami G nc vi” (10) adlı xsi bibliografik v saıtl r sah müt x ssisl rinin bibliografik informasiya t minatında mühüm rol oynayır.

Görk mli bibliograf-alim .Q hr manov yalnız bibliografik göst ricil r t rtib etm kl kifay tlnm mi , eyni zamanda tarixi v lam tdar günl r, yazıçıların yubileyl ri münasib ti il dövrü m tbuatda f al çıxı ed r k respublikada bibliografik fikrin t bligind , geni yayılmasında böyük xidm tl r göst rmi dir.

“Sabirin s rl rinin n ri”, “Ukrayna xalqının böyük yazıçısı” (. Frankonun anadan olmasının 100 illiyi münasib ti il) (20), “ , Az rbaycan SSR-d m tbuatın inki afı” (9), Respublikamızda kitab n ri” (15), “S n tkarı xatırlark n” (M. Mü fiq haqqında xatir) (18) v s. m qal l ri onun q l mind n çıxan d y rli s rl rd ndir.

Görk mli alim-bibliograf .Q hr manov Az rbaycan Dövl t Universitetinin filologiya fakült si yanında 1947-ci ild açılmı Kitabxanaçılıq öb b sinin müdiri olmu v orada ixtisas üzr mühazir l r oxumu dur. Bibliografiyanın t drisind Az rbaycan dilind proqram v d rslıkl rin olmaması .Q hr manovu bir müt x sis kimi çox narahat etmi v bu sah y olan t l bat v ehtiyacı t min etm k üçün bir sıra proqram v d rs v saıtl ri t rtib etmi dir. Onun t rtib etdiyi “Ümumi bibliografiyadan müxt s r m lumat” (21) adlı metodik v saıt 1953-cü ild çap olunmu dur. Bibliografiyanın

n z ri v metodiki m s l l rini ks etdir n bu kitab Kitabxanaçılıq öb sinin, Kitabxanaçılıq Texnikumunun t l b l rinin v o dövrd Az rbaycan M d niyy t Nazirliyi t r find n açılan qısa müdd tli kurslarda oxuyanların bu sah y olan ehtiyaclarını t min etm k m qs dini güdmü dür.

m kdar M d niyy t i çisi, Az rbaycan bibliografiya ünashlı mın tanınmı nümay nd si, professor Z.H. liyev yazır: "Bibliografiya kursu üzr ilk mühazir l r Az rbaycanda bibliografik i in t kilind , idar olunmasında, inki afında, ali t hsilli pe kar bibliografların yeti dirilm sind xüsusi rolu v yeri olan .B.Q hr manov t r find n oxunmu dur. Bibliografiya üzr ilk d rs v saitr i d m hz .Q hr manov t r find n yazılmı v çapdan buraxılmı dır. Onun "Ümumi bibliografiyadan müxt s r m lumat" (1953), Ümumi bibliografiyanın sasları" adlı d rs v saitr i uzun müdd t ali kitabxanaçılıq t hsilli alan t l b l rin bibliografiya sah sind b hr l ndikl ri sas m nb olmu v onların bibliografik pe y yiy l nm l rin xeyli köm k etmi dir"(5. 39).

V saiti yazark n .Q hr manov V.N.Denisyevin 1947-ci ild rus dilind çapdan buraxılan "Ümumi bibliografiya" kitabını sas götürmü v ondan istifad etmi dir.

Bibliografiyaya aid bütün m s l l ri h cmc kiçik olan bu s rd verm k mümkün olmadıqından, burada bibliografiyanın n mühüm n z ri, metodiki m s l l ri müxt s r sur td rh olunmu v onlara aid yerli materiallardan nümun l r verilmi dir.

.Q hr manovun ikinci s ri "Ümumi bibliografiyanın sasları" (22) adlı 252 s hif lik s rdir. Az rbaycan dilind çap olunan bu kitab vaxtil bibliografiyanın elmi, n z ri v metodik m s l l rin h sr edilmi qiym tli bir d rs v saiti kimi t dris edilirdi. .Q hr manov "Ümumi bibliografiyanın sasları" s rini yazark n yuxarıda adını qeyd etdiyimiz kitabı saslı sur td i l mi v t kmill dirmi dir. Mü llifin v sait yazdığı "Bir neç söz" adlı giri m qal sind qeyd etdiyi kimi "bu kitabın sas materiallarını Kitabxanaçılıq öb sind oxudugu mühazir l rinin yenid n i l nilmi konspektl ri t kil edirdi". Lakin mü llif yalnız bu "mühazir l rin konspektl ri" il kifay tli nm mi , ümumi bibliografiyanın elmi-metodik m s l l ri haqqında görk mli rus bibliografı V.N.Denisyevin kitabxanaçılıq texnikumu t l b l ri üçün d rs v saiti kimi çapdan buraxılan "Ümumi bibliografiya" (1954) adlı s rind n v kitab haqqında m tbuat s hif l rind d rç edil n r yl ri n z r almaqla v bibliografiyanın elmi-n z ri kursunu öyr n n Kitabxanaçılıq öb sinin t l b l ri üçün kollektiv mü llifl r t r find n yazılan "Ümumi bibliografiya" (1957) kitabından geni istifad etmi dir.

"Ümumi bibliografiyanın sasları" (22) d rs v saitin "Kütl vi kitabxanalarda m lumat-bibliografiya i l ri" adlı xüsusi bölm d daxil

edilmi dir. Mü llif bu kitabı h m d rs v saiti kimi, h m d respublikada ild n-il geni l n n kütl vi kitabxanalar b k sinin t kilin metodik köm k m qş dil kitabxanaçılarının istifad sin verm yi lazım bilmi dir.

“Ümumi biblioqrafiyanın sasları” d rs v saiti haqqında m tbuatda r yl r d rc olunmu dur. m kdar Elm xadimi, tarix elml ri doktoru, prof. A. X l fov 1959-cu ild yazdı ı “Qiym tli t dris v saiti” adlı m qal sind h min s r yüks k qiym t vermi dir. (2).

Dosent R.Kazımov “Az rbaycan Respublika Kitab Palatası” (24) adlı kitabçasında Kitab Palatasının çapdan buraxdığı n rl r sırasında .Q hr manovun “Ümumi biblioqrafiya haqqında müxt s r m lumat” kitabını “biblioqrafiyaya aid ilk d rs v saiti” adlandırmı , “Ümumi biblioqrafiyanın sasları” s rini is “ali m kt b t l b l ri üçün mük mm l d rslık” kimi qiym tl ndirmi dir (24). übh siz ki, bu kitab öz dövründ t l b l rin ehtiyacını t ’min ed n sas v sait olmu dur.

.Q hr manovu bir müt x ssis kimi kitabxana-biblioqrafiya terminl ri m s l si d dü ündürmü v bu sah y olan ehtiyacı t ’min etm k üçün h l 40-cı ill rin sonlarında “Kitabxana-biblioqrafiya terminl ri lüg ti” nin lyazmasını sona çatdırmıdır. Ölümünd n bir neç il qabaq o, t krar n bu mövzuya qayıdaraq, onu yenid n i l mi v daha da mük mm ll dirilmi dir.

. Q hr manovun hazırladığı “Kitabxana-biblioqrafiya terminl ri lüg ti”ni onun oğlu, Kitab Palatasının keçmi m kda ı F. .Q hr manov sona çatdıraraq çap etmi v s r 1964-cü ild kitabxana ictimaiyy tin t qdim edilmi dir (26).

Lüg tin Az rbaycan dilind çapdan buraxılması bu sah d ilk t bbüs kimi t qdir layıqdır. Lüg td üç min q d r sas n kitabxanaçılıq v biblioqrafiya terminl ri öz ksini tapmıdır. Lakin kitabxanaçılıq, biblioqrafiya i i elmin bütün sah l ri il , xüsus n d biyyat ünashq, dilçilik, n riyyat v poliqrifiya sah l ri il laq dar oldugundan buraya mü t r k terminl r d daxil edilmi dir ki, onlardan h m kitabxana-biblioqrafiya sah sind , h m d elmin ba qa sah l rind istifad olunur. M s l n. janr növl ri, qara rift, jurnal, ba lıq, s rlöv h , dövrü m tbuat, seçilmi s rl r, sitat, tiraj, m tn, klassik, t snifat, kli e, kitab n riyyatı, kitab ticar ti, kitabça, müxbir, abzas v s. Terminl r lüg td lifba sırası il vv l ruscası, sonra Az rbaycan dilind qar ılığı verilmi dir.

stedadlı alim-biblioqraf .Q hr manov retrospektiv biblioqrafiya sah sind gör c yi i l rin geni planını hazırlamıdı. El buna gör d o, Az rbaycanın çap s rl rinin ümumi biblioqrafiyasını yaratmaq i ind f al i tirak edirdi. T ssüfl qeyd edilm lidir ki, .Q hr manov yaradıcılı ının püxt l diyi bir dövrd -1959-cu il martın 23-d 48 ya ında v fat etmi dir.

“ ” jurnalının 1959-cu il 3-cü nömr sind . Q hr manov haqqında çap olunan nekroloqda deyilir: “Görk mli biblioqraf

v pedaqoq, dövl t bibliografiyası sah sind , kitabxana v bibliografiya kadrlarının hazırlanmasında istedadlı t kilatçı yaradıcılığının çiç kl ndiyi bir dövrd sıramızdan getdi” (28, 108).

Görk mli bibliograf-alim .Q hr manovun xidm tl ri dövl t mükafatına layiq görülmü dür. O, “Böyük V t n müharib sind m k igidliyin gör ” medalı v “ la i in gör ” ke mi SSR M d niyy t Nazirliyinin dö ni anı il t ltif edilmi dir.

Öz s n tinin pe karı v vur unu olan, ömrünü kitablar arasında keçir n . Q hr manov az ömür sürs d Az rbycan bibliografiyasının n z ri v praktiki m s l l rinin h lli sah sind öz dövrün gör çox i gördü. Görk mli alimin respublikada b dii d biyyat v d biyyat ünashlı m retrospektiv bibliografiyasının yaranması v inki afında inkaredilm z xidm tl ri vardır. Onun t rtib etdiyi n z ri v t crübi bibliografik n rl rd n kitabxanaçı-bibliograflar çox istifad etmi , b hr l nmi v yüks k qiym tl ndirmi l r. Bu n rl r öz dövründ elmi i çil rin, müt x ssisl rin, t l b l rin v kitabxana i çil rinin stolüstü kitabına çevrilmi v indi d öz h miyy tini itirm mi dir. Alimin bütün elmi yaradıcılı ma saslanmaqla onun Az rbycan bibliografiya ünashlıq m kt binin sasını qoyanlardan biri kimi tarixd qalaca mı c sar tl söyl m k olar.

Ömrünü kitablar arasında ya adı, varlı mı kitablara ba ladı, istirah tini kitabxanalarda axtardı, Az rbycanda bibliografiyanın inki afı üçün çalı dı. Onun h yat v f aliyy ti xalqa f dakarlıqla xidm tin v kitaba olan m h bb tin nümün sidir. O, bütün m nalı h yatını v yaradıcılıq qüvv sini Az rbycanda bibliografiyanın inki afına s rf etdi. Az rbycanın ilk görk mli bibliograf-alimi, mü llimi, tanınmı ziyalı, dövl t bibliografiyası v d biyyat sah sind göz l müt x ssis, kitabxanaçı-bibliograf kadrlarının hazırlanması i ind qay ıke v bacarıqlı t kilatçı kimi tanınan liheyd r Q hr manovun ziz xatir si respublikanın kitabxana-bibliografiya ictimaiyy ti v d biyyat ünashları t r find n h mi hörm tl yad edil c kdir.

D B YYAT

1. X l fov A. Az rbycanda kitabxanaçılıq t hsilinin inki afı.
2. X l fov A. Qiym tli t dris v saiti // Bakı, 1959, 16 fevral.
3. İyev Z.H. Az rbycanda bibliografiya i inin v ziy ti v inki afı tarixind n.-B., 1960.-s.22.
4. İyev Z.H. Bibliografiyanın n z riyy si v metodikası: Bibliografiyanı ümumi kursu üzr d rs v saiti.-B.,1973, s. 56.
5. İyev Z.H. Kitabxanaçılıq fakült sind bibliografiya f nl rinin t drisi // Kitabxanaçılıq-informasiya:elmi-n z ri v t crübi jurnal.-1997, 1.-s.38-44.

6. ziz M. Bibliografiya göst ricil rimiz haqqında // *Kommunist q z.*, 1949, 30 iyul.
7. Q hr manov . Aleksandr Sergeyeviç Pu kin.-B.,1949.-124 s.
8. Q hr manov . Az rbaycan d biyyatı bibliografiyası.-B.,1954, 98 s.
9. Q hr manov .Az rbaycan SSR-d m tbuatın inki aftı.-B.,
10. Q hr manov .Böyük Az rbaycan airi Nizami G nc vi.-B,
11. Q hr manov . Böyük yazıçı A.M.Qorki.-B.,1946.-48 s.
12. Q hr manov . Böyük V t n müharib si günl rind Az rbaycan d biyyatı.-B.,1946.-160 s.
13. Q hr manov . Qarda xalqların d biyyatı.-B.,1948.-95 s.
14. Q hr manov .M. .Sabirin s rl rinin n ri // Az rbaycan g ncl ri, 1951.
- 15.Q hr manov . Respublikamızda kitab n ri// d biyyat v inc s n t,1958,7 noyabr, s.3.
16. Q hr manov . Rus d biyyatı bibliografiyası.-B.,1963.-101 s.
17. Q hr manov . Rus-Az rbaycan d bi laq l rin dair.-B.,1962.-124 s.
18. Q hr manov . S n tkarı xatırlark n: M.Mü fiq haqqında // Az rbaycan mü llimi, 1969, 24 yanvar.
19. Q hr manov . Sovet xalqları d biyyatı bibliografiyası.-B.,1956.-132 s.
- 20.Q hr manov .Ukrayna Xalqının böyük yazıçısı .Frankonun 100 illiyi münasib til //Az rbaycan,1956, 8.-s.
21. Q hr manov . Ümumi bibliografiyadan müxt s r m lumat.-B.,1953.-80 s.
22. Q hr manov . Ümumi bibliografiyanın sasları.-B.,1958.-252 s.
23. Kazımov R. Az rbaycan b dii d biyyat v d biyyat ünaslıq bibliografiyası.1920-1965.-B.,1971.-s.122
24. Kazımov R. Az rbaycan Respublikası Kitab Palatası:Yadda .-B.,1965, s.8.
25. Kitabxana i çisin köm k, 1971, 4, s.11.
26. Kitabxana-bibliografiya terminl ri lü ti /T rtib ed ni .Q hr manov; ped. F. .Q hr manov.-B.,1964.-96 s.
- 27.N c fova M.Y. Respublikanın görk mli bibliografi liheyd r Q hr manov //M.F.Axundov adına Az rbaycan Respublikası Dövl t Kitabxanası:Elmi s rl r. Bur.1.-B.,1980.- s.127-145.
28. A. . : // . ,1959, 3.-c.108

**FAMOUS BIBLIOGRAPHER
OF THE ALIGEIDAR KAGRAMANOV**

N.I.ISMAILOV
X.T.AGAYEVA
kafedra_bibliqraf@mail.ru

SUMMARY

Key words: *A. Kagramanov, state bibliography, branch bibliography, bibliographical science, training of librarian-bibliography cadre.*

The prominent bibliographer of Azerbaijan A. Kagramanov has great services in the creation of state bibliography and bibliography of fiction and history of literature of our republic. His activity as a scientist and a bibliographer is great and many-sided.

Kagramanov's role in this sphere is considered in the article, information about theoretical and practical works of a scientist-bibliographer is given.

A.Kagramanov prepared and published bibliographical text-books on Azerbaijan, Russian literature and literature of the peoples of the USSR.

From the 40-s readers widely use retrospectives and personal bibliographical indexes.

Kagramanov is the author of theoretical works "The short information about general bibliography" and "The bases of general bibliography" in Azerbaijani.

A.Kagramanov's activity as a teacher who trained a great number of specialists and as a manager of Book Chamber is widely illuminated in the article.

-
-100

• •
• •
kafedra_bibliqraf@mail.ru

40-

», «

: «

»